

koliko je savez komunista radnička partija

Povjesna je činjenica da su se većina socijalističkih revolucija (oktobarska, kineska, kubanska), pa i naša, odigrale na tlu društveno-ekonomski nerazvijenih zemalja. Zbog toga su to i bile prvenstveno političke revolucije, a program socijalne revolucije postajao je zadatak snaga novog poretka. Pred najsjećnije organizovane snage novog društva bio je postavljen imperativ ne samo ubrzanog povećanja proizvodnih snaga, intenzivne industrializacije itd., nego i zadatak razvoja do tada nerazvijene i malobrojne radničke klase, kao autentičnog nosioca socijalističkog produkcionog odnosa, a to praktično znači i zadatak radikalne transformacije socijalne strukture jugoslavenskog društva.

SOCIJALIZAM GRADI RAD- NIČKU KLASU

Zato marksističko istraživanje socijalne strukture jugoslavenskog društva, pored neophodnog etatističkog preseka društvene strukturacije stanovništva naše zemlje, ujek mora polaziti i od svjesno određenog cilja vodećih snaga ovog društva, te dinamike i tendencija u ostvarivanju toga cilja. A cilj je, i ne samo cilj nego i praksa, neprestano jačanje radničko-klasne osnove socijalne strukture SFRJ, kao jednog od elementarnih parametara samoupravnog socijalističkog razvoja. Jačanje radničko-klasne komponente našeg društva jeste osnovna karakteristika čitavog posleratnog procesa izmjene, poboljšanja i razvoja socijalne strukture jugoslavenske zajednice. Moglo bi se čak reći da u većem dijelu ovog perioda više socijalizam gradi radničku klasu, nego što radnička klasa gradi socijalizam.

To nije bio samo, pa ni prvenstveno, rezultat opštег napretka i ulaska u industrijsku civilizaciju, kroz koju stihijno prolaze i druge zemlje, bez obzira na društveno-političku opredjeljenost, nego se taj proces odvija i odvija, prije svega, kao djelo rukovodećih i vodeće akcije najsvjesnijih organizovanih socijalističkih snaga na čelu sa Savezom komunista.

Kako ističe drug Tito u Referatu na X kongresu SKJ, socijalizam »još nema svoju vlastitu materijalnu i društvenu osnovu« iz koje bi se spontano samoreprodukovaо, »pa ni naš sistem samoupravnih socijalističkih odnosa nema još uviјek takvu osnovu sa koje bi skretanje na stranputice, pa i povratak nazad, bili objektivno nemogući. Mi se još uviјek nalazimo u prelaznom periodu, sa protivirećnostima iz kojih mogu lako nastajati tendencije i pojave suprotne socijalističkom sadržaju društvenih odnosa, ako se ne suzbiju svjesnom i organizovanom akcijom revolucionarnih snaga«. Svjesna i organizovana akcija revolucionarnih snaga na obezbjeđenju samoupravnog socijalističkog razvoja društva ostvaruje se kroz afirmaciju radničko-klasnog interesa, između ostalog, na taj način što će glavni nosioci tog interesa, dakle sama radnička klasa, postati dominantna socijalna struktura naše zemlje. Tako se, vidimo, Partija pojavljuje kao neposredni faktor oblikovanja socijalne strukture, kroz favorizovanje jedne mјene komponente, to jest radničke klase, jer je dominacija radničke klase unutar socijalne strukture društva jedna od pretpostavki koje garantuju spontanu aktuelizaciju i reprodukciju samoupravnog socijalističkog interesa, na kome je, kako smo vidjeli iz pomenutog citata, insistirao i drug Tito na posljednjem Kongresu.

KOLIKO JE RADNIKA U PARTIJI

Ali, pošto je Savez komunista nosilac borbe za dominaciju radničke klase unutar socijalne strukture društva, jer je to jedan od uslova obezbjeđenja afirmacije i, čak, spontane reprodukcije samoupravnih socijalističkih odnosa,

onda se logično postavlja i pitanje socijalne strukture Saveza komunista i zastupljenosti radnika u njoj. Tačnije, ne određuje li zastupljenost radnika unutar samog Saveza komunista koliko će ovaj biti sposoban da zastupa radničko-klasni interes u društvu i da se, samim tim, između ostalog, zalaže za dominaciju radničke klase u socijalnoj strukturi društva u cijelini? Može li se SK boriti za prevalenciju radničke klase u društvu, ako je nije obezbjedio u sopstvenim redovima? Pitanje radničke većine u SK zaostrava se tim prije što je riječ o Partiji koja je po definiciji radnička. Ona je u svjetsko-istorijskoj perspektivi, a i ovdje, i danas avangarda radničke klase. Dakle, da li ona to može i realno biti, ako u njoj brojčano dominiraju neke druge neklasno-slojne grupacije? Statistika govori da su negdje polovinom proteklih decenija u Savezu komunista, odnosno u socijalnoj strukturi SKJ, pripadnici radničke klase sačinjavali oko trećinu članstva, što će reći ispod 51 odsto, koliko bi bila minimalna radnička većina. Prije svega, a to je posebno važno naglasiti, da li je Partija radnička ili nije ne možemo apriori suditi samo po socijalnoj strukturi, odnosno po zastupljenosti radničke klase u nezinom članstvu. »Partiju možemo definisati kao nosioca prvenstveno radničkih interesa u politici i u organizovanom društvenom odlučivanju. Partija je to i onda kada je malo radnika u njenim redovima. Ona može biti radnička partija i nosilac radničkih interesa u društvenom odlučivanju i politici, i onda kada njenja socijalna struktura nije pretežno radnička. U doba izbijanja socijalističke revolucije u našoj zemlji, kada je Partija bila nosilac istorijskih i realnih, konkretnih društveno-političkih, praktičnih interesa radničke klase, sama je radnička klasa bila relativno nerazvijena. Komunistička partija Jugoslavije, dakle, bila je radnička partija i onda kada je postotak radnika u društvu bio neznatan, a i kada je ona bila malobrojna partija koja nije obuhvaćala iole značajniji postotak i tih malobrojnih radnika u društvu. U vrijeme kada je organizovala ustank 1941. godine, Partija je imala 12 000 članova, i ipak je, kao mala partija, uime radništva i kao radnička partija, doduše predvodeći seljaštvo i druge radne slojeve naroda, odigrala svoju istorijsku ulogu« (S. Šuvare).

Međutim, to nikako ne znači da je za ulogu Partije, kao nosioca prvenstveno radničkih interesa u politici i u organizovanom društvenom odlučivanju, potpuno irelevantna socijalna struktura SK, odnosno prisustvo radnika u Partiji. Daleko od toga. *Jer, kada se danas govori o radničkoj većini onda se misli upravo na potrebu da se pojača cjelokupni uticaj radnika u Savezu komunista.* SKJ ni po teoretskoj definiciji ni po praktičnoj ulozi nije posrednik i reprezentant interesa svih grupacija u društvu i svih pripadnika društva podjednako. Radničkim interesima se daje prednost i to bi trebalo da dođe do izražaja, pored ostalog, i u socijalnoj strukturi Saveza komunista.

RADNIČKA VEĆINA NE GARANTUJE REVOLUCIO- NARNOST

Samoupravni odnosi najjače su se razvili u osnovnim celijama društva, u OUR-ima, u radnim organizacijama materijalne proizvodnje. Tu gdje živi, odnosno radi radnička klasa, tu je, dakle, i najrazvijeniji socijalistički samoupravni odnos. I tu onda nema ni liberalizma, ni dogmatizma, ni tehnotratizma, nacionalizma, itd. Ili ga, barem, najmanje ima, a pogotovo tu nema njegovih inspiratora i nosilaca. Prirodno je da će glavni, najbolji i najpouzdaniji nosioci daljeg razvoja socijalističkih samoupravnih odnosa, u pravcu udruženog rada i slobodne asocijacije proizvođača, biti oni koji su tim odnosima već inficirani i socijalno

determinisani. Zato Savez komunista, s jedne strane, radi na tome da se sve sfere društvenog rada dosljedno samoupravno artikulišu, a s druge strane, na tome da se u njegovim redovima ojača stvarno i brojčano prisustvo onih čija je radna i životna egzistencija već sada najdosljednije samoupravno artikulisana. Drugim riječima, jačanje radničko-klasne baze socijalne strukture Partije jeste jedan od bitnih zadataka SKJ. »Naravno, istakao je drug Tito u referatu na X kongresu, »radnička većina u SKJ automatski ne daje revolucionarni karakter politici Saveza komunista. Svi znamo da u svijetu ima partija i sindikata sa radničkom većinom, a da oni ne vode klasnu politiku. Ali ako u SKJ postoje snage revolucionarne socijalističke svijesti, zasnovane na naučnom socijalizmu, marksizmu, lenjinizmu i svim dosadašnjim tekovinama socijalističke misli i prakse, onda će radnička većina tim snagama obezbjediti moć za akciju«.

Očigledno da se radnička klasa pojavljuje, po značaju, kao centralni stratum socijalne strukture samoupravnog socijalističkog društva i socijalne strukture SKJ, pa se jačanje radničko-klasne baze Partije nameće kao jedan od ključnih ciljeva razvoja našeg društva i razvoja Saveza komunista. Suštinska istorijska i praktično teorijska povezanost klase i Partije najtransparentnije se ispoljava upravo u prelomnim momentima revolucionarnog puta naše uže i šire zajednice. »U svim prelomnim trenucima naše revolucije — ponovo citiram Titov kongresni referat — »jedinstvo Partije i klase bilo je odlučujuće. Ono se izražavalo i u samom socijalnom sastavu Partije. Iskustva stečena u borbi za samoupravljanje govore o tome da su radnici masovnije ulazili u Savez komunista onda kada je on bio beskompromisno angažovan na ostvarenju socijalističkog programa razvoja. I obrnuto, radnici su ga napuštali kada je u njemu dolazilo do kolebanja u ostvarivanju revolucionarnog kursa.«

DA LI JE SITUACIJA STVARNO NEPOVOLJNA

Dominaciju radničke klase u socijalnoj strukturi, kao istorijski cilj i neposredni aktuelni zadatak SKJ, opširno smo obrazložili, ali smo, isto tako, pomenuli podatak koji govori da nam radnici ne samo ne čine većinu u SK, nego da predstavljaju tek trećinu ukupnog sastava. U istoriji naše Partije nikada nije bilo više radnika u njenom članstvu nego danas, ali relativno, procentualno, situacija i dalje izgleda sasvim nepovoljna.

Osvrнимo se ponovo na Titovo izlaganje na X kongresu. »Radnička klasa je motorna snaga socijalističke revolucije, njena revolucionarnost je data u njenom društvenom biću. Pri tome treba istaći da i tehnička i druga stvaračka integracija, koja je uključena u socijalističke proizvodne odnose u okviru samoupravno udruženog rada i na osnovu načela raspodjele prema radu — čini sastavni dio radničke klase. Uspjeh revolucije zavisi, zatim, i od širine klasnog saveza, to jest od saveza i saradnje radničke klase sa seljacima i svim ljudima koji žive od svoga rada, dakle sa onim socijalnim snagama koje svoj interes takođe nalaze u prevazilaženju kapitalističkog odnosa. U svemu tome bitan je kvalitet avantgardne organizacije, bitno je koliko je ona sposobljena za svoj istorijski zadatak. A revolucionarna organizacija je utoliko efikasnija ukoliko je više povezana sa radničkom klasom i ostalim radnim ljudima, ukoliko svojom ukupnom djelatnošću izražava stvarne interese klase.«

Riječ je dakle, vidimo, s jedne strane o striktno radničko-klasnom kriteriju socijalne strukture Saveza komunista, ali, istovremeno, i o jednoj novoj fazi našeg razvoja, primjernijem shvatajući radničke klase *otvorenom za sve one društvene strukture koji lični dohodak ostvaruju u istim uslovima kao i neposredni proizvodači ili radnici u klasičnom, užem smislu riječi, te djele njihov položaj u društvenoj raspodjeli i ostalim elementima radno-egzistencijalnog okvira društvenog života.*

ŠTA JE RADNIČKA KLASA OVDJE I SADA

Pošto nas opšta društvena struktura zanima s obzirom na socijalnu strukturu SK kao radničke partije, na ovom nivou će odlučujuće pitanje biti: *šta je radnička klasa?* Konkretnije, što podrazumjeva pojam jugoslovenskog radništva u savremenim uslovima.

Sva je prilika da ćemo upravo ovdje naići na najveće praktično-teorijske probleme, što se pokazalo i pri mnogim drugim sličnim istraživanjima. Nevolje, reklo bi se,

proizlaze iz izuzetne dinamike jugoslovenskog društva i posebno kategorije radništva, kao logično osnovnog nosioca te dinamike socijalističkog razvoja. Visok tempo transformacije strukture jugoslovenskog radništva učinio je da se u ovom, za socijalističko samoupravno društvo, odlučujućem društvenom stratumu sasvim eksplicitno ukrštaju prošlost, sadašnjost i budućnost jugoslovenskog društva. U brojnoj hibridnoj kategoriji naučnih radnika-seljaka iskaže se predindustrijska prošlost ove zemlje. S druge strane, prodori naučno-tehnološke revolucije proizvodnih snaga sve više u neposrednoj proizvodnji angažuju kadrove s najvišom, po tradicionalnim shvatanjima ne tipično radničkom izobrazbom. U tehnološki vodećim sektorima proizvodnje, mašinski i elektroinženjeri ne samo da radni dan provode u fabričkim halama, nego i u cijelini dijele radno-egzistencijalne uslove neposrednog proizvođača. Oni su, očigledno, suštinski neuporedivo bliži radničkom statusu, nego nosioci daleko nižih kvalifikacija zaposlenih u administraciji iste fabrike, koji opet dijele status službeničkog stratuma. U takvoj situaciji je vrlo komplikованo precizno razgraničiti određene slojeve unutar socijalne strukture, pogotovo jasno omeđiti pojам savremenog jugoslovenskog radnika. Otuda se u domaćoj sociološkoj literaturi pojavljuje obilje različitih concepcija (prije pet godina jedan autor je nabrojao osam, a sada ih ima barem dvostruko više) koje pretenduju da pruže adekvatan odgovor na ovo pitanje. Mi ćemo se naći pred istim problemom, pri čemu se nećemo opredjeliti ni za jedno od ponuđenih rješenja, nego izvesti neku sintetičku soluciju. Da nam neće biti lako govoriti podatak da se na nedavnom savjetovanju, koje je trebalo da doprine neupređenju i adekvatnijem vođenju statistike u SKJ, zastalo upravo pred navedenim teškoćama. Jedno je sigurno da ćemo rješenje tražiti mimo dva neprihvatljiva ekstrema. Po jednom, radikalno-ljevičarskom, jednostrano-kritičkom, jugoslovensko društvo je još uvek izrazito klasno podeljeno društvo, u kome se kao radnička klasa identificuju jedino egzistencijalno najnepovoljnije stojeći društveni slojevi i da je, dosljedno tome, riječ o društву bremenitom modificiranim klasnim antagonizmima. Po drugom, dogmatsko-marksističkom, etatističkom i staljinističkom, u socijalističkom društву je unaprijed garantovana apsolutna unutardruštvena harmonija, a socijalnu strukturu sačinjava neizdiferencirani homogeni radni narod. Našem društvu je, vjerojatno, najprimjenjiva takođe dosta zastupana concepcija slojevite strukture s neantagonističkim konfliktima, za koju se založio i Kardelj u izlaganju na otvaranju političke škole »J. B. Tito« u Kumrovcu.

NE SAMO NOSIOCI TRADICIO- NALNIH RADNIČKIH ZANIMANJA

Na prvom mjestu smatramo da pojam radničke klase ne možemo sužavati, pogotovo ne samo na pripadnike tradicionalnih radničkih zanimanja. Neophodno je, dakle, imati u vidu ne samo mijenjanje kvalifikacione i obrazovne strukture radničke klase, nego i otvoreni proces sve veće intelektualizacije rada i postepenog smanjenja udjela fizičkog rada u klasičnom smislu riječi (nova zanimanja, razvoj tercijalnih djelatnosti, itd.). Dakle, radnička klasa sve više obuhvata, i mora obuhvatiti, sve učesnike u procesu materijalne proizvodnje — tj. i manuelne i intelektualne radnike. U tom smislu moralo bi se voditi računa o pitanju prirode sloja stručnjaka i naučno-tehničke inteligencije. Sigurno je da su široko otvoreni procesi koji ove slojeve danas čvrsto povezuju s radničkom klasom, pa čak ih integriraju, kada se nalaze u istim produkcionim odnosima i u istom društvenom položaju s ostalim radnicima u proizvodnji (na primjer: zaposleni u sektoru za održavanje, u sektoru za razvoj, u konstrukcionim biroima i projektantskim, naučnoistraživačkim laboratorijama i sl.). Ovdje bismo svakako željeli da napomenemo da je, govoreći o ovoj problematici, Kardelj prije dvije godine istakao da »za naše socijalističko društvo ne treba izmišljati nikakve nove klase i nikakve nove teorije o tome što je radnička klasa... Naša radnička klasa je klasa jučeršnjih najamnih radnika, koja je revolucijom sebi stvorila mogućnost da sama postane gospodar uslova, sredstava i rezultata svog rada, i da ovlasta ključnim pozicijama vlasti u državi. No, time ona uključuje u jednake proizvodne odnose i jednak društveno-ekonomski položaj sve one slojeve tehničke i druge inteligencije, i svu onu upravljačku strukturu u cijelokupnom sistemu udruženog rada, koja je nekada bila instrument ili sastavni dio sistema klasne vlasti kapitalista nad radničkom klasom, te je zbog toga bila izraziti međusloj koji se bar jednom nogom, a dobar njegov dio i obne, nalazio u buržoaskoj klasi. Drugim riječima, teorijski gledano, svi ljudi koji žive od svog rada na društvenim sredstvima za proizvodnju i na osnovu raspodjele prema

radu u našem su sistemu radnička klasa, pošto baš ta dva elementa, u principu i po sadržini društveno-ekonomskih odnosa, određuju jednak položaj čovjeka u proizvodnim odnosima, koji u našim uslovima opredjeljuju pojam klase.«

SLOBODNA RAZMJENA RADA

Na liniji ove otvorene tendencije su i ona rješenja koja sa sobom donosi realizacija Zakona o udruženom radu, a odnose se — da izdvojimo samo dva pitanja — na položaj dosadašnjih zajedničkih službi i povezivanje sfere proizvodnog rada s društvenim djelatnostima na principima slobodne razmjene rada.

U prvom slučaju, unutar radne organizacije, polazeći od principa da su svi oblici rada sastavni dio udruženog rada, radnici dosadašnjih zajedničkih službi, organizovani u radne zajednice, treba da stiču dohodak na osnovu neposredne razmjene rada s radnicima u organizacijama za koje obavljaju poslove od zajedničkog interesa. Ista je situacija u pogledu radnika koji obavljaju stručne poslove i koji se organizuju u posebne osnovne organizacije udruženog rada. Svi uzajamni odnosi između proizvodnih osnovnih organizacija, s jedne strane, i radnih zajedница, odnosno osnovnih organizacija stručnih poslova, s druge strane, uređuju se samoupravnim sporazumevanjem, a dohodak ovih potonjih formira se na osnovu njihovog radnog doprinosa, iz postignutog dohotka radnika proizvodnih osnovnih organizacija za koje radna zajednica obavlja poslove i usluge. Ovim putem se, dakle, usklađuje društveno-ekonomski i materijalni položaj radnika u radnim zajednicama i osnovnim organizacijama, koje obavljaju poslove od zajedničkog interes, s položajem radnika u osnovnim organizacijama u neposrednoj proizvodnji. Prema tome, radi se o društveno potrebnom, komplementarnom radu koji se zasniva na novim principima slobodne razmjene rada, čime se radnici u materijalnoj proizvodnji i radnici u radnim zajednicama stavljuju, u načelu, u isti društveno-ekonomski položaj. Na taj način otvara se proces kojim treba da se stvore realni uslovi za temeljno mijenjanje ranije situacije, u kojoj su nerijetko zajedničke službe i direkcija, te stručni organi imali povoljniji status od proizvodnih djelova radne organizacije, iz čega su se, kako je dobro poznato, reprodukovani različiti oblici tehnološkog i tehnobirokratskog ponašanja, a i veoma vidljive posljedice na polju socijalne diferencije, privilegija i kršenja normi socijalističke zakonitosti i morala.

likovni prilozi na stranama: 4, 10, 11 i 14, slike spiridona mitića

Na sličan način, promjene i preobražaji u koje ulazimo otvaraju i proces integracije proizvodnog rada u društvenim djelatnostima. Naime, i ovdje se, na osnovu temeljnih odredbi o dohodovnim odnosima, polazi od principa da radnici u organizacijama koje obavljaju djelatnost u oblasti obrazovanja, nauke, kulture, zdravstva i socijalne zaštite, ili drugu društvenu djelatnost, stiču dohodak iz ukupnog prihoda koji ostvare slobodnom razmjenom rada, neposredno ili preko samoupravne interesne zajednice, iz dohotka drugih osnovnih organizacija — prema doprinosu koji su svojim radom dali u stvaranju nove vrijednosti u materijalnoj proizvodnji, povećanjem proizvodnosti ukupnog društvenog rada i razvoja društva u cjelini. Dakle, i na ovom polju ide se ka ujednačavanju ukupnog društveno-ekonomskog položaja radnika u materijalnoj proizvodnji i društvenim djelatnostima, što će se, sve zajedno, nesumnjivo neposredno odražavati i na mijenjanje socijalne strukture i društva i Saveza komunista. Otvara se, dakle, pitanje — kako sve ove i druge procese, naglašavamo procese, obuhvatiti valjanim indikatorima koji bi omogućili da se otkrije pravo stanje u ovom pogledu?

BUDUĆNOST KOJA JE POČELA

Međutim, s druge strane, treba imati na umu da je ovaj proces u toku i da je u socijalnom biću prisutno još mnogo toga što predstavlja nasljeđe prošlosti. Drugim riječima, socijalna struktura mora izraziti činjenicu da postoji socijalna slojevitost radničke klase, da pojedini socijalni slojevi nemaju uvijek identične interese, te da se, samim tim, pojjavljuju i određene razlike prema rješavanju konkretnih društveno-ekonomskih pitanja i drugih problema u našem društvu. No, bitno je, kako ističe Kardelj, da se ovdje ne radi o nekim antagonističkim i nepremostivim suprotnostima. Ova slojevitost posljedica je svakako više faktora, kao što su: tip i vrsta radnog mjesto, grana djelatnosti, različite obrazovne i kvalifikacione strukture radničke klase, njihovo socijalno porijeklo (mislim na radnike — seljake i kompleksa problema koji se u vezi s tim postavljaju), veličina ličnog dohotka, suprotnosti koje se javljaju kao posljedica tehničke podjele rada, zatim još uvijek egzistirajuće protivrječnosti između umnog i fizičkog rada, itd. Tome svakako treba dodati i činjenicu da u društvu nisu još uvijek likvidirani različiti monopolni i grupno-svojinski odnosi u upravljanju i raspolažanju društvenim sredstvima, tehnokratski i tehnobirokratski odnosi, elementi tehnokratske svijesti i ideologije, koji takođe u sebi nose značajne primjese klasnih odnosa. Teško identifikacije ovakvih grupa i pojedinaca je upravo u tome što se ne radi o nekom jasno izdiferenciranom sloju, nego o veoma razuđenoj i fluidnoj formaciji različitih interesa i orientacija, koje se kreću od pozicija birokratizma do zagovornika akcionarskog kapitala i tehnokratske reforme (Vladislav Sultanović). Sve ovo, dakle, ukazuje na kompleksnost pitanja socijalne strukture našeg društva koje se brzo mijenja, a, istovremno, i na složenost pitanja socijalne strukture Saveza komunista i njenog adekvatnog praćenja. Mora se, drugim riječima, izraziti složena dijalektika sadašnjeg stanja i tendencije. Međutim, to mora biti tako učinjeno da se ne smije zapostaviti ni postojeće stanje, ali ni otvorene i poželjne buduće tendencije prisutne u sadašnjosti.

SIRENJE RADNIČKE KLASE

A tendencija je, kako smo vidjeli, svojevrsna homogenizacija socijalne strukture društva, pa i socijalne strukture Saveza komunista na osnovi proširenja radničko-klasnog statusa i na slojeve izvan okvira klasične radničke klase. Intenzivnim angažovanjem progresivnih snaga na čelu sa Savezom komunista na svestranoj samoupravnoj socijalističkoj artikulaciji svih sfera društvenog života, sve je veći broj onog radno-aktivnog stanovništva izvan tradicionalno shvaćene radničke klase, koji djeli uslove tipične radničke egzistencije. Afirmacijom samoupravnih socijalističkih kriterija, kao što su izjednačavanje uslova sticanja dohotka, raspodjela prema radu, slobodnog udruživanja rada i tako dalje, sve je više službenika, stručnjaka, poljoprivrednika, zanatlija i drugih kategorija nosilaca društveno-korisnog rada, koji u materijalnom i društvenom pogledu djele položaj radničke klase. Samim tim i radničko-klasnii interes prevazilazi okvire radničke klase u užem smislu, širi se na ostale, »van-radničke« djelove socijalne strukture, i, što je posebno značajno, ostvarenje toga radničko-klasnog interesa van-radničkih slojeva iskazuje se i u njihovoj participaciji u Savezu komunista kao radničkoj partiji. Zato se, pri istraži-

vanju socijalne strukture SK, već danas osnovno pitanje svodi na to koliko se pojedini van-radnički slojevi ili njihovi djelovi približavaju radničkoj klasi u pogledu radno-egzistencijalnih i drugih uslova društvenog života. Njih, u većoj ili manjoj mjeri, možemo smatrati prelaznim slojem između radnika i nekog drugog sloja, ili čak sastavnim dijelom radničke klase. Ako se u socijalnoj strukturi samo-upravnog socijalističkog društva, svjesnom akcijom progresivnih snaga na čelu s Partijom, razvija tendencija izjednačavanja svih društvenih slojeva i njihove niveličije na zajednički radničko-klasni imenitelj, onda je realno pretpostaviti da su oni službenici, poljoprivrednici, činovnici, zanatlije, koji su članovi SK, istovremeno upravo oni isti koji su i nosioci pomenute tendencije »proletarizacije« najprije socijalne strukture Saveza komunista, a zatim i cijelog društva. Koliko je ova tendencija uzelza maha to tek treba istražiti, ali da je ona već uveliko na dјelu, u to nema nikakve sumnje. To, međutim, nije u našim dosadašnjim partijskim satististikama na odgovarajući način izraženo i zato se dobija neadekvatan utisak o relativno slaboj zastupljenosti radnika u Savezu komunista, »počinovničenju Partije« i tome slično. Kategorije radnik, seljak, činovnik itd., na koje se oslanja evidencija, svojevremeno je, odmah poslije rata, bilo uglavnom lako diferencirati, pa je i takva kategorija odgovarala socijalnoj strukturi SK. »Vrlo je teško u ovom današnjem, a pogotovo u nekom budućem trenutku jednog socijalističkog društva koje se neprestano razvija, precizno kazati ko pripada radničkoj klasi. U onom užem smislu, to vrlo precizno znamo, ali moramo uvijek imati na umu da — ukoliko se socijalizam razvija — postoji realna društvena tendencija širenja radničke klase i na one pripadnike društvene zajednice koji nisu samo proizvodni radnici i koji ne rade samo u materijalnoj proizvodnji.«

RADNICI S INŽENJER- SKIM DIPLOMAMA

Očigledno je, naime, da one inženjere, tehničare, prosvjetne radnike, radne ljude u onim društvenim djelatnostima i onim oblastima društvenog života koji su, po svoje materijalnom i društvenom položaju, izjednačeni ili postoji tendencija da se izjednače s klasičnim radništvom, moramo na neki način svrstati među radničku klasu. Zato smo još na počeku izlaganja istakli kako podatak da radnici čine jedva trećinu SKJ samo izgleda vrlo nepovoljan. Imali smo, naime, u vidu činjenicu da je riječ isključivo o radnicima u najužem smislu riječi — okviru koji je realno prevaziđen savremenim proširenjem radničko-klasnog statusa u samoupravnom socijalističkom društву, prije svega, u Savezu komunista.

Međutim, i pored teze da samoupravni socijalistički razvoj vodi izjednačavanju materijalnog i društvenog položaja svih radnih slojeva, pri istraživanju moramo voditi računa i o nekim praktičnim ograničenjima. Prvo, proces širenja radničkog statusa na tradicionalno van-radničke slojeve je, ipak, samo tendencija koja ni izdaleka nije dovršena, ne samo u društvu, nego nije zahvatila ni sve poljoprivrednike, službenike, stručnjake, zanatlige itd., koji su članovi Partije. Drugo, »treba računati s nepodudarnim i suprotnim interesima, ne samo između pojedinih društvenih klasa, slojeva i profesionalnih grupa, nego i s relativno oštrim suprotnostima interesa među različitim djelovima radničke klase, među kojima opet Savez komunista mora dati prednost onima koji se još nalaze u najnepovoljnijem društvenom i ekonomskom pogledu. Treće, dio van-radničkih slojeva, za koje možemo konstatovati da je zahvaćen procesom »proletarizacije«, nalazi se, od slučaja do slučaja, u različitim fazama preraštanja u novi radnički status, pa bismo tu morali upotrebljavati čitav spektar prelaznih kategorija.«

»PROLETARI- ZACIJA« DRUŠTVA

Iz pomenutog razloga smatram najcjelishodnjim da se, s jedne strane, ostane pri kategoriji radnika, tj. radničke klase u standardnom smislu, a da se, s druge strane, u analizi ostalih kategorija, odnosno društvenih slojeva, pokuša pratiti koliki se dio njih, u kojoj mjeri i kada, posebno među članovima Saveza komunista, približno društvenom položaju radničke klase.

I pored visoke dinamike industrijalizacije zemlje, te, pored ostalog, i brojčanog porasta radničke klase u klasičnom smislu, procenat od 30 odsto radnika u SKJ smatra se nezadovoljavajućim. Zbog toga se u Savezu komunista neprestano insistira na potrebi radničke većine u proletarskoj partiji i obavlja intenzivan prijem, pogotovo mladih radnika, za šta se posebno založio i drug Tito na X kongresu SKJ. Tokom poratne istorije imali smo periode izrazitog porasta broja radnika u SK, kada ih je, kao u vremenskom intervalu od 1953. do 1956. godine, u redove Par-

tije pristupilo ubjedljivo više nego pripadnika i jednog drugog društvenog sloja. Najveće osiguranje radnika bilo je u periodu od 1968. do 1972. godine. Prirodno je da su ove oscilacije imale uticaj na klasno-socijalnu strukturu SK i učešće radnika u njoj. Posljednjih godina u SK bilježi se, u tom pogledu, pozitivan trend jačanja uticaja radnika, između ostalog i s obzirom na njihovu brojčanu zastupljenost u klasno-socijalnoj strukturi Partije. Međutim, ističe se i činjenica da radnici i u intervalima najvećeg priliva u SK ne ostvaruju većinu, jer permanentno predstavljaju onu grupaciju u Savezu komunista koja, iz različitih razloga, najviše napušta partijske redove. To se, pak, objašnjava naglašenom klasnom osjetljivošću radnika na sve krizne momente, osjeke, stagnacije i, uopšte, socijalizacije u tempu razvoja Saveza komunista, koji su normalna i stalna pojava u dinamičnom kretanju društvenog, pa i partijskog života.

KLASA »PO SEBI« I »ZA SEBE«

Svakako važan razlog nedovoljne participacije radništva u socijalnoj strukturi SK jeste i to što radnici, naročito oni s nižom ili nikakvom kvalifikacijom, angažirani na težim manuelnim poslovima, nemaju niz objektivnih pretpostavki za odgovarajući društveno-politički angažman unutar Partije. U tome moramo biti realni, a očekivanja nam moraju biti manje ambiciozna. Znatan dio radnika, uslijed posebno napornog posla, ima potrebu za dužim dnevnim odmorom, pa nema vremena za sastanke. Isto tako, udaljeno mjesto stanovanja skraćuje mu vrijeme koje potencijalno može da posluži za vanredne aktivnosti, a da i ne govori o nerijetko neadekvatnoj obrazovnoj i informativnoj pripremljenosti, nezainteresovanosti, pa čak i neupućenosti u istorijske ciljeve i neposredne interese borbe radničke klase za socijalističko samoupravljanje — ukratko, odustvu mnogih elemenata za ono što se u istoriji i teoriji radničkog pokreta jednom riječu naziva klasnom svjeću proletarijata. Tačnije, mi moramo računati na to da nam jedan dio radničke klase još uvijek nije prekoraćio rubikon između »klase po sebi« i »klase za sebe«, ili se nalazi u nekoj vrsti međuprostora. Konačno, smisao postojanja Partije i jeste upravo u opisanim okolnostima, a njena funkcija je da okupljujući u svojim redovima avangardu klasno svjećnih (onih »za sebe«), radi na vaspitanju onih koji su još klasa »po sebi«. Nema ništa zabrinjavajuće u tome što avantgarda čini manjinu. To čak izgleda i logično na ovom stupnju razvoja socijalizma i čini neophodnim organizaciono čvrst i akciono efikasan Savez komunista. Bitno je da i one dvije trećine članova SK, koji nisu radnici, budu dosljedno, svjesno opredjeljeni za interesu radničke klase, a to znači za ciljeve komunističkog pokreta, izgradnju samoupravnog socijalizma, i da ti van-radnički slojevi u Savezu komunista budu upravo oni koji su već zahvaćeni »proletarizacijom« čitave klasno-socijalne strukture našeg društva. Važno je, naime, da su to oni koji je revolucionarnu socijalističku transformaciju društvenih odnosa, iako nisu radnici u tradicionalnom smislu, podvela pod radno-egzistencijalni, materijalni i društveni položaj radništva, te ih učinili radničkom klasom u širem, savremenom smislu riječi.

Kada se osvrnemo na unutrašnju strukturu radničke klase uključene u redove SK, obično se nekako pod »pravim« radnicima podrazumevaju polukvalifikovani i nekvalifikovani manuelni radnici. A njih je najmanje u Savezu komunista. Iako je, kako smo ranije istakli, posebno značajno da interesi tih slojeva koji žive i rade u egzistencijalno najnepovoljnijim uslovima, budu adekvatno izraženi u političkoj akciji, pa i u socijalnoj strukturi Saveza komunista, treba voditi računa da manuelni i nekvalifikovani rad, već samim ulaskom u industrijsku civilizaciju i naučno-tehničku revoluciju, istorijski silazi sa scene savremenog društva u svim razvijenim zemljama. Tako, na neki način, treba očekivati da će nam se ova kategorija sve manje pojavljivati kao sastavni dio moderne radničke klase, a pogotovo onog djela klase koji participira u SK. Osim toga, reforma visokog školstva i Titov fond za stipendiranje radnika široko su otvorili vrata univerziteta prema radničkoj klasi. Na taj način radnicima je učinjeno pristupačno obrazovanje, kao osnovna poluga vertikalne promocije u našem društvu. Tako sada dobijamo jednu dinamičku klasno-socijalnu strukturu SK, u kojoj, s jedne strane, mnogi pripadnici tradicionalno van-radničkih slojeva ulaze u sastav radničke klase u širem smislu, a, s druge strane, mnogi pripadnici tradicionalno shvaćene radničke klase, sticanjem višeg obrazovanja, ulaze u sastav radničke klase u širem smislu.

Jer, povjesni je smisao socijalizma zapravo u tome da radničku klasu postepeno širi na sve pripadnike društva, ili, drugim riječima, da sve pripadnike društva koji nisu radnici dovodi u položaj radnika, odnosno izjednačava s radnicima u materijalnom i društvenom položaju.